

HOMMELEN OP SCHIER

Theo M.J. Peeters & Mervyn Roos

Het onderstaande verslag werd op verzoek van de redactie van het tijdschrift *Natura* (KNNV-Nederland) in augustus 1995 geschreven. Door plaatsgebrek kon het artikel, dat maximaal 1000 woorden mocht bevatten, niet worden opgenomen in het themanummer over hommels dat in november 1995 verscheen. De redactie beloofde het artikel in een van de latere nummers te plaatsen. Echter sindsdien hebben we niets vernomen en ook niets gelezen over hommels op Schiermonnikoog en dus werd besloten het verslag op te nemen in deze nieuwsbrief.

Sinds twee seizoenen bezoeken we enkele weekenden per jaar plekken in Nederland om zeldzame hommels te inventariseren. Na enkele succesvolle hommelexcursies in 1993 waarbij we o.a. kennismaakten met de Heidehommel, hadden we ons voorgenomen in 1994 één of meerdere waddeneilanden te onderzoeken op hommels. Hieronder een verslag van enkele uren waarnemen op Schiermonnikoog.

Wat was er bekend

We begonnen de reis naar een waddeneiland eigenlijk al enkele weken van tevoren. Nieuwsgierig naar wat ons te wachten stond op hommelvegebied verkenden we enige publicaties. Daarnaast maakten we gebruik van het data-bestand van EIS (= European Invertebrate Survey)-Nederland, waarin het merendeel van alle opgezette en op naam gebrachte hommels in Nederlandse museum- en privé-collecties zijn opgenomen.

Van de 20 hommelseorten en 7 koekoekshommels die in Nederland zijn aangetroffen werden er volgens Lefeber (1983) op Schiermonnikoog slechts 4 (!) gevonden. Echter deze auteur schrijft dat de gegevens voor de hommels incompleet zijn. In het EIS-databestand stonden voor Schiermonnikoog nog 4 andere soorten hommels, waarmee het totaal op 8 soorten kwam (tabel 1).

Pas na ons hommelveekend kregen we gegevens onder ogen over onderzoek aan hommelvebestuiving op Schiermonnikoog (Koeman-Kwak 1973a, b). Met de daarin genoemde soorten (incl. koekoekshommels) kwamen we voorlopig op 11 soorten voor Schiermonnikoog.

Hommelen op Schier in 1994

De weersomstandigheden waren niet optimaal: zon, bewolking, wind en regen wisselden elkaar af. Verdeeld over 2 dagen is 9 uren geïventariseerd en werden \pm 10 km-hokken bekeken.

Er werden 53 hommels verzameld waaronder tenminste 7 soorten. De Tweekleurige koekoekshommel (*Bombus bohemicus*) is door ons als nieuwe soort voor Schiermonnikoog aangetroffen. Daarmee komt het aantal hommelseorten op Schiermonnikoog voorlopig op 12 (tabel 1).

Tabel 1. Hommels op Schiermonnikoog

Wetenschappelijke naam	Referentie: NLnaam	Lefeber 1983 & EIS-bestand	Koeman-Kwak 1973a	Peeters & Roos 3 en 4 sept. 1994		
				k	w	m
<i>B. bohemicus</i>	Tweekleurige koekoek	-	-	-	-	7
<i>B. distinguendus</i>	Gele hommelve	-	+	-	-	-
<i>B. hortorum</i>	Tuinhommel	*	+	-	5	2
<i>B. humilis</i>	Heidehommel	+	-	-	-	-
<i>B. jonellus</i>	Veehommel	-	+	-	2	1
<i>B. lapidarius</i>	Steehommel	-	+	-	-	-
<i>B. lucorum-complex</i> ¹⁾	Veldhommel	*	+	1	-	?
<i>B. muscorum</i>	Moshommel	+	+	-	-	3
<i>B. pascuorum</i>	Akkerhommel	*	+	1	1	1
<i>B. pratorum</i>	Weidehommel	+	+	-	3	4
<i>B. sylvestris</i>	Vierkleurige koekoek	+	-	-	-	-
<i>B. terrestris</i>	Aardhommel	*	+	-	-	?
				2	11	18

- 1) inclusief *B. cryptarum* en *B. magnus* (zie tekst)
? betreft 22 mannetjes van het aardhommeltype (zie tekst)
* = aanvullingen EIS-databestand
k = koningin, w = werkster, m = man

Enkele opmerkingen

De gemelde hommelse soorten van Schier laten we kort de revue passeren.

De Gele hommel werd slechts éénmaal gemeld van Schier, nl. 1 mannetje op Moeraskartelblad (Koeman-Kwak 1973a). De Tuinhommel werd door ons in een berm op Rode klaver en verder vnl. rond bebouwing op Reuzenbalsemien aangetroffen. De Heidehommel wordt gemeld van Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog (Lefeber 1983), maar ontbreekt op de Duitse waddeneilanden Borkum en Norderney (Haeseler 1978, 1990). Ten aanzien van deze meldingen van de Heidehommel willen we echter een slag om de arm houden gezien de sterke gelijkenis met de Moshommel.

De Veenhommel en de Weidehommel werden door ons verzameld in de Kobbeduinen, waar ze rond de grote hoeveelheden Wilgeroosjes vlogen, die nog in bloei stonden. De bijbehorende Vierkleurige koekoekshommel werd door ons niet aangetroffen, maar is wel bekend van Schier. Mogelijk waren we te laat voor deze vaak al zeer vroeg vliegende koekoekshommel.

Ook de Steenhommel werd door ons niet waargenomen hetgeen aansluit bij de overige waarnemingen van deze soort op het eiland. Koeman-Kwak (1973a) meldt slechts één koningin.

De Aardhommel (*Bombus terrestris*) werd door ons nog niet met zekerheid vastgesteld, doch is wel bekend van het eiland. Hoewel de Belgische hommelspecialist Pierre Rasmont (1984, 1986) tabellen geeft voor het onderscheiden van *B. terrestris*, *B. lucorum*, *B. cryptarum* en *B. magnus*, zijn we er zelf nog niet in geslaagd deze 'soorten' met zekerheid te onderscheiden. Op plaatsen waar een groot aantal dieren van het aardhommeltype werd aangetroffen hebben we steeds een serie mannetjes verzameld. Het betrof 3 verschillende gebieden, nl. bij de Westerplas op Grote kattestaart en Watermunt, in het dorp op 'n Sneeuwbes en op de kwelder ten oosten van het peilhuisje op Zulte. Met deze series hoopten we iets verder te komen op het moeizame pad van het onderscheiden van de mannetjes van de aardhommelachtigen. Echter voorlopig zijn onze pogingen tot een eenduidige determinatie geenszins geslaagd en hebben we de 22 mannen van het aardhommeltype met een ? in de koelkast gezet!

De enige koningin van het aardhommeltype die werd verzameld is gedetermineerd als behorend tot het zgn. Veldhommel (*B. lucorum*-)complex. Het Veldhommel-complex wordt hier gebruikt als verzamelnaam voor *B. lucorum*, *cryptarum* en *magnus*. Het onderzoek betreffende het *Bombus lucorum*-complex is echter nog in volle gang, en misschien krijgen we in de nabije toekomst meer duidelijkheid over deze zeer verwante hommels. De Tweekleurige koekoekshommel was algemeen op het eiland en je mag dan ook verwachten dat haar gastheer de Veldhommel (*B. lucorum*) een algemene soort op Schiermonnikoog is. Ook de determinaties van Kru-seman vermeld in Koeman-Kwak (1973a) geven aan dat *B. lucorum* op Schier talrijker is dan *B. terrestris*.

Van de Moshommel zagen we alleen patrouillerende mannetjes in de Kobbeduinen rond de bloeiende Wilgenroosjes. Op de Oosterkwelder bezochten ze Witte klaver en Zulte, maar meestal zagen we ze ook daar laagvliegend voorbijschieten.

Tenslotte bleek de Akkerhommel, die toch tot laat in het seizoen doorvliegt, slechts in kleine aantallen aanwezig. Van deze soort werden slechts 3 exemplaren aangetroffen.

Het beeld van de hommelse soorten op Schier is na deze fragmentarische inventarisatie nog niet compleet en diverse soorten zijn nog te verwachten.

Voor onszelf was dit de eerste kennismaking met de fraaie Moshommel, die voeding gaf aan onze nieuwsgierigheid betreffende hommels.

Literatuur

- Haeseler, V., 1978. Die von F. und R. Struve in den Jahren 1932 bis 1942 auf Borkum gesammelten aculeaten Hymenopteren. - Oldenburger Jahrbuch, 75/76 [1975/76]: 183-202.
- Haeseler, V., 1990. Wildbienen der ostfriesischen Insel Norderney (Hymenoptera: Apoidea). - Faun.-Ökol. Mitt., 6: 147-172.
- Koeman-Kwak, M., 1973a. De bestuiving van *Pedicularis palustris* L. door hommels (*Bombus* Latr.) op Schiermonnikoog. - Doctoraalverslag Plantenoecologie, Rijksuniversiteit Groningen: 1-25.
- Koeman-Kwak, M., 1973b. The pollination of *Pedicularis palustris* by nectar thieves (short-tongued bumblebees). Acta Bot. Neerl., 22 (6): 608-615.
- Lefeber, V., 1983. De Aculeaten van ons Waddendistrict I-III. - Entomologische Berichten, Amsterdam, 43: 33-39, 81-87 & 149-152.
- Rasmont, P., 1984. Les bourdons du genre *Bombus* Latreille sensu stricto en Europe occidentale et centrale. - Spixiana, 7 (2): 135-160.
- Rasmont, P., A. Scholl, R. de Jonghe, E. Obrecht & A. Adamski, 1986. Identité et variabilité des mâles de bourdons du genre *Bombus* Latreille sensu stricto en Europe occidentale et centrale (Hymenoptera, Apidae, Bombinae). - Revue suisse Zool., 93 (3): 661-682.